

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
Београд
411-50/2023

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 26696 датум: 16. октобар 2023. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Извештај о посети
Окружном затвору у Новом Пазару

Београд, октобар 2023. године

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НПМ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамо разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево и Кликаktiv – Центар за развој социјалних политика.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међ. уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међ. уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен у "Сл. гласнику РС", бр. 82/22.

1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

УСТАНОВА	Окружни затвор у Новом Пазару
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	28. септембар 2023. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Тематска
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Провера постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Ненајављена посета
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	др Наташа Тањевић, заменица заштитника грађана и руководиоца НПМ Марко Анојчић, Заштитник грађана / Одељење НПМ

1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ

НПМ је посету Заводу обавио у складу са претходно утврђеном методологијом која је развијена ради остваривања циља посете, односно провере постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака. Методологијом је предвиђено да НПМ разговара са лицима лишеним слободе која су у већем ризику од лошег поступања – лица која се налазе у затвореном одељењу завода и на извршењу дисциплинских и посебних мера за одржавање реда и безбедности у заводу, да оствари увид у евиденције и другу документацију о притужбама чији је предмет тортура или друго лоше поступање, примени мера принуде, повредама лица лишених слободе и другим ванредним догађајима, као и да обави појединачне разговоре са лицима која су учествовала у догађајима који носе ризик од злостављања. Посета је обављена у неколико фаза:

Фаза I: Разговор са руководством

Посета је започета разговором са начелником Службе за обезбеђење. Вођа тима је указао на мандат НПМ, представио чланове тима за посету и опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете Заводу.

Фаза II: Увид у документацију

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са службеницима из различитих заводских служби и увид у документацију која се односи на притужбе лица лишених слободе, примену мера за одржавање реда и безбедности у заводу, ванредне догађаје и повреде лица лишених слободе. Посебну пажњу НПМ је посветио начину обављања лекарског прегледа након примена мера принуде.

Фаза III: Разговори са лицима лишеним слободe

Тим НПМ је потом обавио групни разговор са 5 лица лишених слободe, као и индивидуалне разговоре са појединим лицима за које су чланови тима на основу увида у документацију, која је обављена у Фази II, оценили да је ради прикупљања свих релевантних информација потребно обавити разговоре са њима.

Фаза IV: Завршни разговор са руководством

Посета Заводу окончана је разговором тима НПМ са руководством Завода. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права лица лишених слободe и другим најважнијим налазима из посете.

1.2.3. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Сва службена лица су остварила сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да обави своју дужност. НПМ су пружене све тражене информације, омогућен приступ просторијама, преглед, увид и фотокопирање тражене документације, као и несметан и ненадзиран разговор са лицима лишеним слободe по избору чланова тима НПМ.

Професионално поступање руководства и службеника завода током посете НПМ представља пример добре праксе у поступању, у складу са законом предвиђеном обавезом сарадње органа са НПМ.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. СТАЊЕ НА ДАН ПОСЕТЕ

На дан посете у ОЗ Нови Пазар се налазило укупно 57 лица лишених слободе, од којих 29 на извршењу мере притвора, 8 прекршајно кажњених и 20 осуђених лица. Поред тога, у Заводу су се налазила и два лица задржана у кривичном поступку. Није било лица лишених слободе који су одбијали храну, воду или лечење. Такође, није било ни лица према којима се примењују мере принуде ни посебне мере. Није било ни лица на извршењу дисциплинских мера нити лица издвојених у дисциплинском поступку.

2.2. ТРЕТМАН У ЗАТВОРЕНОМ ОДЕЉЕЊУ

Највећи број осуђених лица разврстан је у затворено одељење завода – њих 17, од укупно 20 осуђених лица.

Осуђенима разврстаним у затворено одељење је на располагању боравак на свежем ваздуху сваког дана, у трајању од два часа, а често и два пута дневно по два часа, као и боравак у ТВ сали два пута дневно по сат-два.

Према службеним наводима, у Заводу се спроводи групни програм за осуђене – општи когнитивно бихејвиорални програм који је похађао највећи број осуђених лица. Поред тога, организована је ликовна секција у коју је укључено 9 осуђених лица, а која се одвија једном недељно. НПМ похваљује и напоре службеника третмана који су усмерени на реализацију едукативних радионица, на пример везаних за заштиту металног здравља и сл., као и пројекције филмова које се организују на предлог осуђених лица.

Третмански рад обухвата и индивидуалне разговоре усмерене на остваривање индивидуалних циљева који су осуђеном постављени у оквиру програма поступања.

Осуђена лица у највећем броју нису радно ангажована, јер према службеним наводима, осим у кухињи и вешерају, за остале облике радног ангажовања не постоје могућности у заводу. Имајући разумевање за чињеницу да је у заводу тешко обезбедити услове за радно ангажовање што већег броја осуђеника, **НПМ ипак сматра да Завод треба да уложи додатне напоре у правцу стварања наведених услова.** Ово посебно имајући у виду да је рад осуђеног саставни део програма поступања, те да је сврха рада да осуђени стекне, одржи и повећа своје радне способности, радне навике и стручно знање како би му се омогућили услови за успешну реинтеграцију.

2.3. ВАНРЕДНИ ДОГАЂАЈИ

Од почетка године, у Заводу је евидентирано 8 ванредних догађаја, који се углавном односе на погоршање здравственог стања лица лишених слободе: једном осуђенику је позлило, један притвореник је био узрујан, двојица притвореника су се повредила, један на раду други приликом устајања из кревета, један прекршајно кажњени је задржан на болничком лечењу и сл. Евидентирано је једно самоповређивање и ниједно одбијање хране или воде. У писменој изјави притвореника који се самоповредио он није изнео разлоге за наведено.

У једном догађају дошло је до сукоба између притвореника и припадника службе за обезбеђење, који ће бити детаљније описан у Извештају доле.⁴

Документација у коју је тим НПМ извршио увид садржи извештаје о ванредном догађају који се подносе начелнику Службе и управнику, обавештења оперативном центру Управе, који се достављају ажурно, писмене изјаве лица лишених слободе и друго. Предметни догађаји су у службеним извештајима и белешкама детаљно описани.

2.3.1. МЕРЕ ПРИНУДЕ

Од почетка 2023. године до дана посете НПМ евидентирано је укупно 9 мера принуде, а у 2022. години укупно 3. Иако је најчешћа примењивана мера принуде издвајање, евидентирани су и две употребе гумене палице.

Извештаји о употреби мера принуде пружају исцрпан опис околности под којима су мере примењене, односно пружају довољно података о разлозима за примену мере принуде и начину њихове примене. На пример, уколико се ради о употреби физичке снаге, у извештајима је наведен податак о техници или захвату и део тела лица лишеног слободе на којем су они примењени а, уколико се ради о употреби гумене палице, наведени су подаци о томе колико је пута употребљена гумена палица и по којем делу тела лица. Најзад, у случајевима где је као основ за примену мере принуде наведено активан отпор лица лишеног слободе, детаљно је наведен и начин на који је тај отпор манифестован. Међу документацијом о примени мера принуде налазиле су се и службене белешке службеника обезбеђења који су применили неку од мера принуде, које садрже детаљније податке о околностима конкретне случаја, разлозима за примену мера принуде и начину на који су примењене, као и извештаји о обављеном лекарском прегледу након примене мере принуде

Обављен је разговор са једним осуђеним лицем над којим су примењене мере физичка снага и гумена палица, који је потврдио догађаје који су били основ за примену и начин на који су ове мере примењене. Овај осуђеник није имао примедби на поступање службеника обезбеђења.

2.4. ПОВРЕДЕ

Према службеним наводима, све повреде лица лишених слободе се описују, уцртавају у шематски приказ тела и фотографишу, али се фотографије не штампају и не налазе у картонима лица, већ се уносе у електронску евиденцију - САП-а програм. Лица наводе начин на који су повреде настале, а лекар у извештаје уноси и своје мишљење о повезаности навода о начину настанка повреда и констатованих повреда.

Поред лекарског извештаја, све повреде се уписују у посебну књигу – *Евиденцију о повредама лица лишених слободе*, како оне повреде које су констатоване на пријему у Завод, тако и оне задобијене током боравка у Заводу. У ову евиденцију се уноси датум прегледа, име лица и опис и дијагноза повреде.

Увидом у медицинску документацију и поједине здравствене картоне лица лишених слободе према којима је примењена мера принуде гумена палица, утврђено је да су повреде детаљно описане, да су уцртане у шему тела, да су фотографисане, да су

⁴ Поглавље 2.5. Наводи о злостављању.

забележени наводи лица о настанку повреда и да постоји мишљење лекара о повезаности навода лица са уоченим повредама. Ови извештаји садрже датум и време обављених прегледа, те је увидом у поједине извештаје утврђено да се ови прегледи обављају у законом прописаним роковима и интервалима, односно непосредно након примене мере, као и између дванаестог и двадесетчетвртог часа од примене мере принуде.

Према наводима лекара, о уоченим повредама обавештава се управник. Према утврђеној процедури, о повредама за које се сумња да су настале насилно, или лице наведе да је према њему извршено насиље, се обавештава јавно тужилаштво.

Према наводима лекара, прегледима не присуствују службеници обезбеђења, а уколико за тим постоји потреба из безбедносних разлога јер је лице агитирано, они буду испред врата амбуланте.

2.5. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

НПМ је током посете обавио разговоре са 5 осуђених лица која су се налазила у затвореном одељењу, једним осуђеним лицем према ком су примењене мере принуде и једним лицем које се налазило на извршењу мере притвора, а које је учествовало у ванредном догађају у заводу.

Осуђена лица са којима је тим НПМ обавио разговоре нису се жалила на поступање заводских службеника. Такође, према службеним наводима, у дужем временском периоду није било притужби на злостављање и друго лоше поступање.

Притворено лице са којим је обављен разговор а које је наведено у ванредном догађају у документацији у коју је НПМ остварио увид је навело да се не сећа у потпуности догађаја, али да се сећа да га је један командир ударио у пределу браде јер је одбио да прође кроз детектор врата, те да је након тога ударан по телу, али да не може у потпуности да реконструише догађаје након ударца у браду јер је био јако узнемирен. У извештају о лекарском прегледу евидентирано је више повреда по телу овог лица, за које је заводски лекар оценио да су могле настати на начин на који лице наводи. Тим НПМ је извршио увид и у изоловани видео запис у вези са овим догађајем, а увидом у заводску документацију у вези са истим утврђено је да је поднет предлог за покретање дисциплинског поступка.

НПМ би желео да од ОЗ Нови Пазар добије информације о току и исходу дисциплинског поступка у овом случају.

Посебно, НПМ би желео да добије информацију да ли је о овом догађају обавештено јавно тужилаштво.

НПМ жели да укаже да свака забрана мучења и других облика злостављања губи на значају ако службена лица која су таква дела учинила не одговарају за своје поступке. Ако се на информацију која указује на злостављање не реагује брзо и учинковито, службена лица брзо стећи утисак – и то с разлогом – да то могу да чине некажњено. Тако, сви напори уложени у промовисање људских права, путем строге селекције приликом запошљавања и стручне обуке, биће неуспешни. Ако службено лице које изда наређење, одобри, не спречи или спроводи мучење и злостављање одговара за

учињено, биће послата јасна порука да се такво поступање неће толерисати. Таква порука, поред тога што има велику одвраћајућу улогу, показаће и широј заједници да нико није изнад закона, па ни они чија је дужност да га штите. Сазнање да су особе одговорне за злостављање изведене пред лице правде имаће позитиван утицај и на жртве.